

Максимюк М.М.,
аспірант кафедри обліку і аудиту,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗМІЩЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ НА РІВЕНЬ ЇХНЬОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Максимюк М.М. Вплив особливостей розміщення підприємств аграрного сектору Івано-Франківщини на рівень їхньої економічної безпеки. У статті досліджено рівень диференціації показників діяльності підприємств Івано-Франківської області з погляду економічної безпеки в розрізі районів та проведено їх відносне групування. Як основу дослідження використано ресурсно-функціональний підхід до визначення категорії «економічна безпека» та оцінки її рівня. Визначено найбільш економічно розвинуті та захищені райони області з огляду на кількість підприємств, їх співвідношення та величину питомої прибутковості. Проаналізовано динаміку чисельності зайнятих працівників як альтернативний варіант оцінки стану розвитку та рівня економічної безпеки в аграрній сфері. На основі бальної шкали визначено найбільш економічно захищені райони області в галузі сільського господарства.

Ключові слова: економічна безпека, сільське господарство, оцінювання економічної безпеки, захищеність підприємств, Івано-Франківська область, регіональна безпека.

Максимюк М.М. Влияние особенностей размещения предприятий аграрного сектора Ивано-Франковской области на уровень их экономической безопасности. В статье исследован уровень дифференциации показателей деятельности предприятий Ивано-Франковской области с точки зрения экономической безопасности в разрезе районов и их относительной группировки. За основу исследования взят ресурсно-функциональный подход к определению категории «экономическая безопасность» и оценке ее уровня. Определены наиболее экономически развитые и защищенные районы области, учитывая количество предприятий, их соотношение и величину удельной доходности. Проанализирована динамика численности занятых работников как альтернативный вариант оценки состояния развития и уровня экономической безопасности в аграрной сфере. На основе балльной шкалы определены наиболее экономически защищенные районы в отрасли сельского хозяйства.

Ключевые слова: экономическая безопасность, сельское хозяйство, оценка экономической безопасности, защищенность предприятий, Ивано-Франковская область, региональная безопасность.

Maksymiuk M.M. Influence of the features of placing enterprises of the agricultural sector of Ivano-Frankivsk region on the level of their economic security. In the article the level of differentiation of indicators of activity of enterprises of Ivano-Frankivsk region from the point of view of economic security in the division of districts is investigated and their relative grouping is conducted. The basis of the study was a resource-functional approach to the definition of the category "economic security" and assessment of its level. The most economically developed and protected areas of the region are determined according to the number of enterprises, their ratios and the magnitude of specific profitability. The dynamics of the number of employed workers as an alternative variant for assessing the state of development and the level of economic security in the agrarian sector are analyzed. On the basis of the scale scale, the most economically protected areas of the region in the field of agriculture are identified.

Key words: economic security, agriculture, economic security assessment, enterprise security, Ivano-Frankivsk region, regional security.

Постановка проблеми. Потенційна стабільність діяльності суб'єкта господарювання багато в чому визначається станом його економічної безпеки. Існують загальновідомі підходи до оцінки економічної безпеки (індикаторний, ресурсно-функціональний, наявність чистого прибутку та ін.), але не існує єдиного загальноприйнятого методу оцінки. Рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно його керівництво спроможне уникнути можливих загроз та реалізувати можливості, проте з погляду сільського господарства одними з ключових чинників підприємницького успіху та, відповідно, економічної безпеки є територіальне розміщення та забез-

печеність земельними ресурсами, тому актуальним є порівняння та врахування взаємовпливу економічної безпеки на різних рівнях економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем економічної безпеки суб'єктів різних рівнів управління економікою присвячено публікації низки вчених, серед яких: Л.І. Абалкін, О.В. Ареф'єва, В.М. Геєць, А.О. Єпіфанов, М.М. Єрмошенко, Т.Г. Васильців та ін. У їхніх працях основна увага приділена винятковій оцінці конкретного суб'єкта без урахування міжгалузевих та міжрівневих зв'язків. Тому існує проблема оцінки міжрівневого впливу щодо забезпечення економічної безпеки підприємств та аграрної сфери зокрема.

Формулювання цілей статті. Відповідно до поставленої мети, визначено такі завдання:

- визначити найбільш практичні механізми та підходи до оцінки економічної безпеки, придатні для використання на різних рівнях економіки;
- дослідити показники-індикатори рівня економічної безпеки підприємств у розрізі районів Івано-Франківської області;
- визначити найбільш економічно безпечні райони області;
- сформулювати висновки.

Виклад основного матеріалу. Як методичну основу дослідження економічної безпеки використовують ресурсно-функціональний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки підприємств, відповідно до якого здійснюється оцінка рівня економічної безпеки підприємства на основі оцінювання ефективності використання корпоративних ресурсів [1, с. 143]. Наявність значного переліку доступних сучасним підприємствам ресурсів за спроби охоплення всіх їхніх функціональних складників призводить до розмиття поняття економічної безпеки. Питання оцінки ефективності діяльності не є винятком. Навпаки, перелік найбільш перспективних цілей використання більш широкий. Економічна безпека підприємства не може характеризувати відсутність загроз як таких, адже це є неможливим у практичній діяльності. Тобто «рівень захищеності» характеризує рівень можливих потенційних загроз, або ж тих із них, що «не можуть бути органічно усунуті в межах економічної стратегії даної соціально-економічної системи» [2]. Часто економічна безпека трактується як стан захищеності економічних інтересів, а головний інтерес в економічній сфері (як для підприємства чи фізичної особи, так і для держави у цілому) є подальше відтворення свого існування, а тому у центр визначення економічної безпеки ставлять саме категорію економічного відтворення [3]. Тому одним із найбільш концентрованих підходів до оцінки економічної безпеки є орієнтація на наявність прибутку підприємства. Такий критерій показує рівень дотримання основних інтересів підприємства і може свідчити про його приналежність до сукупності економічно результативних, а отже, й безпечних підприємств, адже «прибуток підприємства, будучи абсолютною величиною, можна розглядати як підставу, передумову для висновку про перебування підприємства в економічній безпеці. Підставою для подібного твердження є той факт, що наявність прибутку свідчить про позитивні результати використання ресурсів підприємства, що дає йому змогу відшкодувати витрати на виробництво та реалізацію продукції, вносити необхідні платежі до бюджетів різних рівнів і принаймні забезпечити просте відтворення капіталу й робочої сили. Отримання підприємством прибутку свідчить про узгодження до певної міри його інтересів з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища» [4]. Головною ціллю в економічній сфері як для фізичної особи та підприємства, так і для держави є відтворення свого існування, тому в центр визначення економічної безпеки низка вчених ставить категорію економічного відтворення, зокрема фахівці Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, які пропонують таке визначення економічної безпеки держави: «Наявність у державі достатніх можливостей

для забезпечення репродукції виробничого потенціалу в промисловості, сільському господарстві та в усіх сферах докладання соціально корисної праці ... а також для забезпечення стабільності суспільного ладу, суверенності держави» [5, с. 183]. Водночас величина прибутку (абсолютна чи виключно факт його наявності) на мікрорівні (рівні конкретного підприємства) не може бути показником рівня економічної безпеки, а скоріше є своєрідним бінарним індикатором на мікрорівні щодо виконання підприємством як системою свого основного завдання. Очевидно, що з погляду економічної безпеки саме на мікрорівні (підприємстві) необхідним є подальше порівняння розміру отриманого прибутку до капіталу підприємства чи витрат виробництва (або собівартості послуг) тобто використання показників рентабельності. Проте на регіональному рівні показник сукупного отриманого прибутку є більш актуальним із погляду економічної безпеки, адже тоді від характеризує сукупність економічно успішних підприємств, матеріальний обсяг отриманих результатів, який за відносної рівноваги розподілу різних ресурсів по адміністративно-територіальних одиницях може бути своєрідним результуючим показником, який відображатиме і рівень економічної безпеки такого регіону. Під економічною безпекою на регіональному рівні вважатимемо «комплекс умов і факторів регіональної економічної системи, які забезпечують стабільний і ефективний соціально-економічний розвиток, захист від дії дестабілізуючих чинників, раціональне використання економічного потенціалу регіону та реалізацію інтересів його територіальних систем» [6]. Із погляду економічної безпеки в галузі сільського господарства загальний рівень прибутку відображає наявність та рівень використання відповідних ресурсів (передусім земельних, які є основою сільського господарства), показує рівень економічного розвитку регіону у цілому, що стосується таких важливих складників як наявність відповідної інфраструктури (як загальної, так і специфічної), технічного забезпечення та інших суттєвих чинників впливу на розвиток галузі на регіональному рівні. Структуру та динаміку кількості прибуткових сільськогосподарських підприємств в області в розрізі районів наведено в табл. 1.

Позитивними є показники частки прибуткових підприємств у регіоні, що трактуватимемо як потенційну основу економічної безпеки сільськогосподарської галузі області. Єдиним винятком є показники по Галицькому районі, де частка прибуткових підприємств є найменшою і своїм максимальним рівнем (50%) менше навіть найнижчого порогу частки прибуткових сільськогосподарських підприємств в області – 60%. Загалом частка прибуткових підприємств в області є, з одного боку, відносно високою – 80–90%, але з урахуванням особливостей сільськогосподарської галузі як низькоспекулятивної та ресурсозатратної і досить специфічної сфери загальний результат може бути вищим (кращим), ніж кожне п'яте збиткове підприємство.

Можемо констатувати незначний сільськогосподарський потенціал Рожнятівського, Надвірнянського, Косівського, Калуського та Долинського районів з огляду на незначну кількість сільськогосподарських підприємств у них. Проте основну оцінку, опираючись на теоретичну основу, наведену на початку статті, формуватиме загальний обсяг прибутку підприємств у

Таблиця 1

**Порівняння кількості прибуткових та збиткових сільськогосподарських підприємств
Івано-Франківської області протягом 2014–2016 рр.**

Район	Кількість прибуткових підприємств			Кількість збиткових підприємств			Частка прибуткових підприємств		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Івано-Франківськ	4	5	4	2	0	2	67%	100%	67%
Богородчанський район	6	6	3	0	0	2	100%	100%	60%
Галицький район	0	1	2	5	3	2	0%	25%	50%
Городенківський район	9	10	7	3	2	4	75%	83%	64%
Долинський район	1	0	0	1	2	2	50%	0%	0%
Калуський район	1	1	1	1	0	0	100%	100%	100%
Коломийський район	13	12	11	2	1	2	87%	92%	85%
Косівський район	0	1	2	0	0	0	0%	100%	100%
Надвірнянський район	1	2	2	0	0	0	100%	100%	100%
Рогатинський район	14	12	13	1	0	0	93%	100%	100%
Рожнятівський район	1	1	1	0	0	0	100%	100%	100%
Снятинський район	12	14	15	3	1	0	80%	93%	100%
Тлумацький район	7	9	7	2	0	1	78%	100%	88%
Тисменицький район	12	11	6	2	1	2	86%	92%	75%
Івано-Франківська область, всього*	84	87	74	22	10	18	79%	90%	80%

*З урахуванням показників міст обласного значення.

Джерело: сформовано автором на основі [7]

розрізі районів як основний показник «сприятливості» району та рівня його економічної безпеки в сільськогосподарській галузі.

Протягом аналізованого періоду лідерство за питомою часткою отриманих прибутків займають Калуський (27,8%; 40,9% та 19,7% відповідно у 2014, 2015 та 2016 рр.) та Рогатинський (15,2%; 11,4% та 30,5%) райони. Суттєву частку становлять прибутки Тисменицького, Тлумацького та Городенківського районів. Зважаючи на кількість підприємств у даних районах, зазначимо системоутворюючу роль єдиного сільськогосподарського підприємства рослинництва в Калуському районі, що показує результати на рівні найбільш продуктивних районів. Інший лідер даного критерію оцінки – Рогатинський район – має відносно велику кількість підприємств, що займаються рослинництвом, а саме 14, 12 та 13 підприємств відповідно. Також відносно значна частка підприємств (зокрема, прибуткових) зосереджені в Коломийському та Снятинському районах, які мають значно нижчу питому частку прибутків. Тобто за подібних кількісних характеристик райони мають різну питому частку прибутків підприємств, що свідчить про їх диференціацію за іншими, якісними чинниками, що впливають як на діяльність аграрних підприємств (що займаються рослинництвом), так і на рівень їхньої економічної безпеки. Обов'язковим під час проведення подібного структурного аналізу сукупності даних є врахування можливих практичних похибок, що виникають у процесі структурного аналізу даних, серед яких є від'ємні величини, а саме часткової невідповідності отриманих результатів фактичним даним [8, с. 84], проте загальна структура й отримані результати в контексті даного дослідження є прийнятними з огляду на визначення лідируючих районів не конкретизації отриманих значень. Це також є типовою помилкою під час використання проміжних

результатів подібного методу для подальшого застосування індексів та питомих коефіцієнтів.

Додатковим показником, який характеризуватиме рівень розвитку аграрних підприємств та ступінь їх економічної безпеки, виступатиме чисельність їхнього персоналу, зокрема того, що безпосередньо задіяний у виробництві (виращуванні). Статистика даних показників наведена в табл. 2.

Із даних, наведених у табл. 2, спостерігаємо суттєву чисельність зайнятих працівників на єдиному підприємстві Калуського району – 486–665 осіб, майже 20% усієї чисельності працівників області. Значна кількість працівників галузі (загалом рослинництва та тваринництва) спостерігається також і в Коломийському, Рогатинському та Снятинському районах.

Чисельність працівників галузі попри свій соціальний характер є й показником рівня розвитку галузі та, відповідно, її значущості, важливості, рівня потенційної підтримки, а отже, й економічної безпеки. Якщо на рівні підприємства використання такого показника буде необґрунтованим, то на регіональному рівні він буде одним з основних і результуючих, що вказує на відмінності визначення рівня економічної безпеки на різних рівнях.

Загалом в області з усього зайнятих працівників у галузі сільського господарства – понад 3 тис. осіб (3 497, 3 018 та 3 708 осіб відповідно) у галузі рослинництва було задіяно трохи більше половини (50,0%, 53,1% та 58,7% відповідно), що становило в абсолютних показниках 1 750, 1 604 та 2 177 осіб відповідно в 2014–2016 рр.

Найбільшу питому частку (понад 80% і більше) працівників, зайнятих у сфері рослинництва, спостерігаємо в Івано-Франківську, Долинському та Тлумацькому районах. Досить висока частка (понад 2/3) персоналу рослинництва притаманна і для Галицького, Городенківського, Коломийського, Рогатинського та Тлумацького районів. В абсолютних значеннях чисель-

Таблиця 2

**Чисельність працівників сільськогосподарських підприємств
Івано-Франківської області в розрізі районів протягом 2014–2016 рр.**

Район	Середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у с/г виробництві			Середня чисельність працівників, зайнятих у с/г виробництві на 1 підприємстві			у тому числі в рослинництві			% частка персоналу рослинництва		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Івано-Франківськ	59	47	350	10	9	58	57	38	234	96,6	80,9	66,9
Богородчанський район	113	84	65	19	14	13	27	20	15	23,9	23,8	23,1
Галицький район	199	161	159	40	40	40	141	107	105	70,9	66,5	66,0
Городенківський район	471	281	312	36	23	26	268	200	208	56,9	71,2	66,7
Долинський район	153	146	119	77	73	60	143	136	118	93,5	93,2	99,2
Калуський район	486	546	665	243	546	665	119	148	178	24,5	27,1	26,8
Коломийський район	498	513	569	26	29	36	399	321	372	80,1	62,6	65,4
Косівський район	0	4	4	0	1	1	0	1	3	0,0	25,0	75,0
Надвірнянський район	92	96	102	92	48	51	2	0	1	2,2	0,0	1,0
Рогатинський район	412	335	726	27	26	56	217	263	654	52,7	78,5	90,1
Рожнятівський район	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Снятинський район	417	443	406	28	30	27	158	169	144	37,9	38,1	35,5
Тлумацький район	131	90	65	15	10	8	102	70	58	77,9	77,8	89,2
Тисменицький район	385	272	166	28	23	18	117	131	87	30,4	48,2	52,4
Івано-Франківська область, усього	3497	3018	3708	32	29	38	1750	1604	2177	50,0	53,1	58,7

Таблиця 3

Результати співставлення рейтингових бальних показників для визначення загального рівня економічної безпеки аграрних підприємств районів Івано-Франківської області за 2014–2016 рр.

№	Район	Кількість прибуткових підприємств	Частка прибутку	Чисельність персоналу	Разом
1	Рогатинський район	2	2	1	5
2	Калуський район	0	2	2	4
3	Тлумацький район	2	1	1	4
4	Городенківський район	2	1	1	4
5	Коломийський район	2	0	2	4
6	Тисменицький район	2	1	1	4
7	Снятинський район	2	0	0	2
8	Івано-Франківськ	1	0	0	1
9	Богородчанський район	1	0	0	1
10	Галицький район	0	0	0	0
11	Долинський район	0	0	0	0
12	Надвірнянський район	0	0	0	0
13	Косівський район	0	0	0	0
14	Рожнятівський район	0	0	0	0

ності персоналу, зайнятого у вирощуванні (рослинництві), найбільша кількість – у Коломийському, Рогатинському та Городенківському районах – понад 200 осіб.

У розрахунку середньої чисельності персоналу одного підприємства сільськогосподарської галузі у цілому, то, крім абсолютно недосяжних показників Калуського району, до найбільш суттєвих віднесемо показники, що перевищують середні по області, а саме в Галицькому, Долинському та Надвірнянському районах. Тобто абсолютно лідируючі позиції в області займають за більшістю показників, пов'язаних із залученням трудових ресурсів (персоналу), Калуський та Коломийський райони. Менш розвинутими та перспек-

тивними в плані забезпечення економічної безпеки на основі аналізу показників кадрової сфери є Городенківський, Тлумацький та Тисменицький райони.

Для формування загальних результатів та висновків сформуємо результуючу таблицю, де на основі матеріалів вищенаведеного аналізу за допомогою бального методу визначимо райони-лідери по сукупних економічних показниках із погляду забезпечення економічної безпеки для підприємств сільськогосподарського сектору. У цьому аналізі, де використовуємо сукупні згруповані дані, використання бальних оцінок може бути результативним та математично виправданим. Результати наведемо в табл. 3.

Критеріями вибору визначено кількість прибуткових підприємств (як показник загальної підприємницької активності та успішності ведення бізнесу), частка загального прибутку (порівняльний, відносний показник рівня успішності району у цілому), чисельність залученого персоналу (альтернативний до оброблюваної площі показник, що характеризує масштаб розвитку галузі). Згідно з проведеним аналізом, найбільшим рейтингом економічної безпеки з огляду на територіальне розміщення будуть характеризуватися підприємства Рогатинського району. Слідом за ними чільні позиції займають Калуський, Тлумацький, Городенківський, Коломийський та Тисменицький райони.

Висновки. Попри свою актуальність поняття економічної безпеки, не маючи єдиного трактування, потребує уточнення чинників впливу. Одним із таких чинників є територіальне розміщення підприємств – один

із ключових показників, що визначають підприємницький успіх у сільському господарстві. Сукупність показників, що характеризує загальний рівень економічної безпеки підприємств певного регіону (наприклад, районів у розрізі області) включатиме частку прибуткових підприємств, розмір таких підприємств та їхній сукупний прибуток, що можуть порівнюватися з альтернативним показником – чисельністю працівників галузі. Згідно з наведеними показниками лідируюче місце в Івано-Франківській області за сукупним рівнем економічної безпеки аграрних підприємств займатиме Рогатинський район. Перспектива подальших досліджень у цьому напрямі полягає у визначенні практичних коефіцієнтів взаємовпливу економічної безпеки на різних рівнях та визначенні практичних можливостей нівелювання чи підсилення такого впливу на мікрорівні.

Список використаних джерел:

1. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / за ред. В.М. Гесця. Харків: ІНЖЕК, 2006. 240 с.
2. Лучик М. В. Методико-методологічні підходи до забезпечення економічної безпеки аграрної галузі. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». 2013. Вип. 10(3). С. 455–463. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10%283%29__76.
3. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: монографія. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-3990.html> 02.04.2018 19:33:46.
4. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: монографія. URL: <http://www.disslib.org/upravlinnjaekonomichnoju-bezpekoju-pidpryyemnytstva>.
5. Васильців Т.Г., Микитюк Р.М. Удосконалення методики оцінювання економічної безпеки підприємства. Науковий вісник НЛТУ України. 2012. Вип. 22.14. С. 181–188.
6. Економічна безпека як критерій ефективності економічної стратегії. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: монографія. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-3990.html> 02.04.2018 19:33:46.
7. Звітність підприємств по формі 50-СГ. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/doc/2016/381/381_2010.htm.
8. Елленберг Дж. Як ніколи не помилятися. Сила математичного мислення; пер. з англ. А. Іщенко. К.: Наш формат, 2017. 408 с.

УДК 338.24

Мельник В.В.,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки і соціально-поведінкових наук,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Мельник В.В. Державне регулювання в умовах розбудови соціально орієнтованої економіки України.

Одним зі складників успіху країн, які створили значний економічний потенціал і забезпечили для свого населення гідне життя, є вибір ними ефективної національної моделі економічного розвитку. Отже, для економіки України актуальним є вивчення досвіду країн-лідерів, щоб з урахуванням історичних, соціально-економічних і національних особливостей нашої країни запровадити доцільну модель економічного розвитку. Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню та осмисленню поняття державного регулювання економіки в сучасних умовах господарювання. Розкрито сутність державного регулювання економіки. В економічній літературі немає чітко визначеного поняття державного регулювання економіки, адже воно повинно враховувати нестійкий стан сучасної економіки країни, її динамічність, нестабільність, негативні впливи на соціальні виклики суспільства.

Ключові слова: державне регулювання економіки, механізм державного регулювання економіки, модель сталого розвитку, національна модель розвитку економіки, перехідна економіка, соціально орієнтована економіка.